

tanulni, akik jövőben a versírói koszorúra vágyakoznak, vagy »quos Melpomene placido lumine viderit«; hanem mindazoknak, valakik a szép stílusnak, csinos gondolkodásnak, érzékenyítő előadásnak jövőben vagy könyvírásban vagy az élő beszédben hasznát akarják venni. Tudva való dolog, hogy minden nemzetnek nyelve és eruditioja a poesison kezdődött, azt követte a literatúra, a literatúrát a história, s azzal atyafiságos esméretek, s úgy lépett lassanként, lépcsőnként a solida tudományokra.»

Csokonai elgondolása szoros összefüggésben áll haladó kortársainak felfogásával, amely a magyar nyelv újításáért harcol. Ez a haladó gondolat nála elmélyül: a felvilágosult ember kultúrája a magyar költészetben gyökerezik, ennek tanítása adja meg szóban és írásban a kifejezőkészséget s emellett a helyes gondolkodást és érzéstartalék előadást is. A helyes irodalmi nevelés vezet el a tudományok megismeréséhez, de állandó kísérőtársa is marad a művelt embernek, hiszen a jó és szép stílus elengedhetetlen feltétele a műveltségnek. Ez a gondolat Csokonait a magyar irodalomtanítás egyik legnagyobb előfutárává teszi.

Csokonai élete küzdelem a hazai kultúra megteremtéséért. Ebben a küzdelemben határozott eszmények vezették kora ifjúságától kezdve. A felvilágosodás kozmopolita humanizmusát Csokonai hazafias alapra helyezi, az oktatásban a magyar irodalom tanításának nagy szerepet juttat és erre építi fel a tudományok gondolkodtató tanítását. Elgondolásai és eredményei irodalmunk és pedagógiánk kiváló alakjai közé emelik.

SZOBOTKA TIBOR

THOMAS MOORE

Képes Géza az Irodalomtörténet 1952-i 3. 4. számában tanulmányt írt Arany János Thomas Moore fordításairól. Cikkében röviden méltatja Moore-t is, aki »a XIX. század legkiválóbb lírikusai közé tartozik, költeményeit őszinte érzés, lobogó szenvedélyesség, különösen a természet és a szabadság lángoló szerelme jellemzi«. Megállapítja, hogy Vörösmarty, Petőfi és Arany nem véletlenül fordultak Moore felé és fordították költeményeit, hanem műfordításaik sora — éppen úgy, mint eredeti munkásságuk — közvetlen politikai célt szolgált.

Képes Géza helytálló megállapításaiból az következik, hogy Thomas Moore-ban olyan költői egyéniséget ismerhetünk meg, aki tehetsége legjavával szolgált hazája szabadságának, de azzal együtt és azon túl az egyetemes szabadságnak ügyét. Kétségtelen, hogy a XIX. század átforrósult politikai levegőjében nem ritkák az ilyen költők, de az is kétségtelen, hogy éppen e század ír és magyar politikai viszonyainak bizonyosfokú azonossága különös jelentőséget ad Moore-nak magyar szempontból, a pályájával és költészetével való megismerkedés tehát kétszeresen indokolt.

Az ír nép elnyomása évszázados keletű. Még a Tudorok (VIII. Henrik, Erzsébet) kezdték meg, vallási ellentétek ürügyén — mert az írek túlnyomó többsége az angol protestantizmus létrejötté után is hű maradt a katolicizmushoz —, valójában azonban az ellentétek gazdasági természetűek voltak. Az angol feudális arisztokrácia birtokba vette Írország földjeit, s a lakosság csak bérlő lehetett tulajdon hazájában. Önálló ipar kialakulása lehetetlenné vált, nyersanyagaikat (gyapjú) Anglia dolgozta fel és adta el ismét készgyártmányként, drága áron. Az írek nem egyszer lázadtak fel a gyarmati sorban való tartás ellen; utolsó, véres kegyetlenséggel levert lázadásuk II. Jakab uralkodása idején, 1689-ben robbant ki. A XVIII. század a titkos társaságok megalakulásának és működésének kora, ezeknek szellemére és tevékenységére a francia polgári forradalom kitörése igen nagy, lelkesítő hatást gyakorolt. E hatás eredményeként született meg az 1798-i nagy felkelés terve, a tervet azonban idő előtt leleplezték, a felkelés vezetőit börtönbe vetették és az ír szabadság ügye ismét

elbukott. Az ifjú Thomas Moore ezekben az években (1797–98) még iskolába járt, de őt is megidézték egy vizgálóbizottság elé. Természetes, hogy a 48-as európai események Írországban is mély benyomást keltettek, s nemcsak az Ifjú Írország-mozgalom, de a lakosság leg-szélesebb rétegei előtt is példakép és fogalom lett Kossuth Lajos neve.

A felvázolt történelmi háttér figyelembevételével érthetőbb, miért fordult az ír nép erőért, biztatásért minduntalan nemzeti multjához, élő hagyományaihoz. Az ellenállás hatalmas erejét meríttette belőle, s ugyanakkor a hagyományoknak e föltétlen tiszteletével olyan saját-ságos tartalommal töltötte meg irodalmát, művészetét, amelyre Európa népei nem egyszer figyeltek fel csodálkozással és őszinte megbecsüléssel. Thomas Moore költészetét is át- meg áthatják ezek a haladó tartalmú, nemzeti formájú megnyilatkozások, anélkül, hogy figyel-mét kora lényeges politikai eseményeiről elterelnék.

Moore Dublinban született 1779-ben, katolikus kispolgári családból. A protestáns reakció idején ez a tény egymagában indokolja Moore megállapítását önmagáról: »nyaka-mon a rabszolga igájával érkeztem a világba.«¹ Bármilyen jól tanult, egyetemre nem mehetett, amikor pedig az egyetem kapui végre – 1793-ban – megnyíltak előtte, éppen csak tanulni volt joga, de semmiféle kitérésben, előléptetésben nem részesülhetett. A költő legkorábbi emlékei közé az az ujjongó öröm tartozik, mellyel népe a francia forradalom kitörésének hírért köszöntötte. Pedig az öröm hiábavaló volt, az angol reakció csak apróbb engedményekre volt hajlandó – ezeknek egyikeként került Moore egyetemre. Itt már szorgalmas költői tevékenységet fejtett ki, de ennek eredete sokkal messzebbre, egészen a költő gyermekkorig nyúlik. Első nyomtatásban megjelent szonettjét egyik tanárához írta 14 éves korában, de valószínűnek tartja, hogy már korábban is verselt.² A verselési készség könnyedségéhez járult biztos zenei érzéke, amely meglepően jó éneklésben, zongorázni-tudásban nyilvánult. Az ír melódiák előszavában Moore alaposan foglalkozott a vers és zene összefüggésének kérdésével, s aki Moore költészetét ismeri, tudhatja, hogy ez a kérdés nem csupán elméleti probléma volt számára. Vers és zene elválaszthatatlanul egybefonódtak nála, s ha nem is volt képzett muzsikussal,³ az ősi ír melódiák dallama, ritmusa olyan mélyen-vésődött be a fogékony fiatal lélekbe, hogy egy életre ellátta a legváltozatosabban felhasználható lírai formákkal.

Moore költői tehetségének másik jellegzetessége, a politikai szatíra írásának könnyed és szellemes készsége, ugyancsak igen fiatalon jelentkezett: 15 éves korában tréfás ünnepi ódát írt egy afféle bolondkirályhoz, akit a dublini nép egy szép nyári napon papírkoronával koronázott meg, nagyképű hódolattal vett körül, miközben a felkent király lovagokat, udvari méltóságokat avatott.

A részben még mindig skolasztikus formák közé szorított iskolai oktatásnak – mint tudjuk – a XVIII. század végén lényeges eleme volt a verskészség önálló gyakorlására szolgáló feladatok kitűzése, részben klasszikus (görög, latin), részben anyanyelven. Moore e feladatok megoldásában is kitűnt s midőn 1799-ben jogi tanulmányainak folytatására Londonba költözött, egy kötet Anakreon-fordítással lépett először a nyilvánosság elé.⁴ A kötet 1800-ban jelent meg, s hamarosan egy újabb követte, 1801-ben. A fiatal költő most már önálló hangon szólalt meg, s hogy nem eredménytelenül, azt Byron megemlékezése tanúsítja.

Moore életének soronkövetkező eseménye az a ballépés volt, amit majdnem minden fiatal író vagy költő elkövet akkor, amikor még nem bízik eléggé tehetségének jelentőségében,

¹ Moore: *Poetical Works*, Tauchnitz, Leipzig, 1842. I. VIII. 1.

² *Id. m.* VII. 1. Lady Borrow műkedvelő színjátszói részére egy epilógust készített 1790-ben, tehát alig 11 éves korában.

³ Képes Géza idézett cikkében Moore zenei járatosságát külön kiemeli és feltételezi, hogy Arany Moore iránti vonzódásában az ír költő zenerajongása is közrejátszott; arról azonban, hogy Moore önálló zeneműveket szerzett hét dalának megzenésítésén kívül (*Set of glees* című sorozat), nincs tudomásunk.

⁴ A diák E. A. Poe sűrűn forgatott olvasmánya. L. Arthur Ransome: *Edgar Allan Poe — A Critical Study*, Methuen & Co., London, 16. 1.

és enged azok unszolásának, akik az ifjút biztos révben szeretnék látni. A tengerészeti törvényszék titkárának nevezték ki Bermudába. Moore elfogadta ezt az állást s 1803-ban hajóra ült, hogy távoli állomáshelyére utazzék. Megérkezése után hamarosan meggyőződött arról, hogy állása nem neki való s rövid habozás után ellátását helyettesre bízta, akivel a továbbiakra vonatkozóan semmiféle megállapodást nem kötött. A költőt másfajta indulat fűtötte: égett a vágytól, hogy az új, fiatal köztársaságot, az Északamerikai Egyesült Államokat megismerje, hiszen ez az ország a közelmúltban rázta le magáról az angol anyaország igáját. Lelkesedése részben romantikus eredetű volt, de részben gyakorlati is: látni kívánta, hogyan él egy ország, amely elnyerte függetlenségét. A látogatás — csakúgy, mint közel 40 évvel később Dickensé — kiábrándító volt.⁵ Amerika — írja Moore⁶ — a politikai türelmetlenség, a vallási elfogultság hazája. Már ismeri a modern élet legtöbb bűnét, anélkül azonban, hogy a társadalmi érintkezés finomultabb formáit is elsajátította volna. Boldogan találkozott Washingtonban Jefferson elnökkel, a függetlenségi nyilatkozat megfogalmazójával. Áradozva emlékezik meg útjának természeti szépségeiről, különösen a Niagara vízesésről. Ennek hatását évekkel később — meglepő módon — egy a római Colosseumban töltött holdfényes éjtszakához hasonlítja. Különben Virginia államban, Norfolk közelében írta azt a versét — *The Lake of the Dismal Swamps* (A Dismal mocsárok tava) — amelynek fordításával Arany János először jelentkezett 1850-ben a szabadságharc leverése után.⁷ Moore-t útja továbbvitte Kanadába (Montréal, Quebec), s miközben a Szt. Lőrinc folyón haladt végig, lekötázta az evezősök dalát s ütemére új szöveget írt.

Hazatérve, a fiatal költő elfoglalta helyét az irodalmi életben. Az úgynevezett »jó« társaságok is szívesen látták. Megjelenéséről, szokásairól Leigh Hunt, a nagy angol romantikus triász — Shelley, Keats, Byron — barátja ad megnyerő képet.⁸ Moore homloka csontos, jellegzetes volt, szeme sötét, szája nemesvonalú, modora, cevegése élénk, könnyed. Szívesen énekelt, zongorázott, kemény r-eket ejtett és állhatatosan hú maradt haladó eszméihez. A whig-ek oldalán állt, szemben a konzervatív torykkal, de lelke mélyén egy párttól sem várt semmit; tudta, hogy Írországot csak az ír nép teheti szabaddá, nem pedig valamilyen angol párt.

Moore költői és társadalmi tevékenységének ebben a szakaszában történt, hogy a John Power zeneműkiadó cég 1807-ben elhatározta, hogy meglévő ír dallamokhoz különböző költőkkel szöveget írat. A vállalkozás célja annak az érdeklődésnek kihasználása volt, amely a közönség körében az érzelmes, tetszetős ír dalok iránt lábrakapott. A szövegírásra felkért költők között volt Moore is, aki ezt a feladatot nagy lelkesedéssel vállalta. Említettük már zenei érdeklődését, amely különösképpen vonzódott ír hazája nagymúltú, de kihalóban lévő népzenejéhez. A bárdok száma nemzedékről nemzedékre fogyott; 1792-ben Belfast-ban már alig 2–3 vándorhárfas gyűlt össze egy dalünnepélyre. Négy évvel később, 1796-ban jelent meg az első ír népdalgyűjtemény, amivel Moore behatóan foglalkozott.⁹ A hazája feledésbe merülő zenéjének megmentése iránti vágy kapcsolódott össze benne rendkívüli formai alkalmazkodókészségével, a verselésre való rátermettséggel, amikor a kiadó felszólítására első szövegeit megírta, s mihelyt ezek a vállalkozó kezébe kerültek, visszavont minden más költőnek adott megbízást: nyilvánvalóvá vált, hogy az ír melódiák szövegének a megírására nincs alkalmasabb művész, mint Thomas Moore.

Ezzel kezdetét vette a nagy vállalkozás, mely több részletben 1807-től egészen 1834-ig tartott. Ennek során 124 dalszöveg készült, a dalok zenéjét Sir John Stevenson zeneszerző

⁵ Dickens Washington Irving meghívására 1841-ben utazott először az Egyesült Államokba. Utjának benyomásait a *Martin Chuzzlewit* ismeretes fejezetein kívül az *American Notes* c. kötetében örökítette meg. Marasztaló bírálatát csak második útja során, 1867–68-ban módosította.

⁶ *Poetical Works*, I. 316—17. 1.

⁷ V. ö. Képes Géza cikke. *Irodalomtörténet* 1952. 3—4. szám, 322. 1.

⁸ *Essays and Sketches*, Frowde, Oxford University Press, 169—179. 1.

⁹ *Poetical Works*, II. 178. 1.

alkalmazta zongorára. Az angol hatóságok mindjárt az első dalok megjelenése után politikai kifogásokat emeltek, ezeket azonban később sikerült kiküszöbölni, s az ír melódiák sikerének előbb Angliában, majd szerte Európában semmi nem állott útjában. Amikor Moore az 1830-as évek végén visszatekint megtett útjára, maga sorolja fel művének latin, olasz, francia, lengyel, orosz fordításait s hozzáfűzi e felsoroláshoz: úgy érzi, ez tollának egyetlen olyan alkotása, melynek híre — hála a szép zenének, mely bebalzsamozza — úgy lehet, messze túl fogja élni a kortársak napját.¹⁰

A költő minden már említett érénye szabadon bontakozik ki ezekben a versekben: találékonyasága, formaművészete, képzeletének színes változatossága, ritmizáló készsége. Mindezek a művészi érények azonban sohasem érvényesülnek a tartalom rovására, sőt inkább tartalom és forma nagyszerű összhangjából keletkezik az a hatás, amely akár az elveszett haza sorsán búsong, akár a boldog vagy boldogtalan szerelem útját kíséri nyomon, akár harcra lelkesít, vagy a gyász hangját szólaltatja meg, mindig olyan mély és maradandó, amelyet csak az igazi költő megszólalása tud kiváltani. Sikeréhez hozzájárult, hogy Moore a maga korában nemcsak művészi, de politikai igényt is elégített ki; Európa népei a levett ír nép sorsában minden eddigi szabadságmozgalom tragikus sorsát ismerték fel — később ezt a szerepet a lengyelek, majd a magyarok vették át — hőseit a magukénak tekintették, tűzének újrászórtásában reménykedtek, s ebben a várakozó, feszült hangulatban szívesen fogadták az elmélázó, tűnődő szerelem hangját is, melyet oly gyakran szólaltatott meg Moore. Talán csak Byron egyes művei, vagy Heine Dalok könyve c. kötete keltett hasonló hatást, mint az ír melódiák. E hatás általános felmérése nem a mi feladatunk; elég, ha utalunk arra, hogy a francia költészetben még Vigny vagy Lamartine műveiben is fellelhető.¹¹ Számunkra még többet jelent az, hogy legnagyobb költőink is politikai küldetést láttak Moore verseinek magyarnyelvű tolmácsolásában. Az alábbiakban két népszerű Moore-vers fordítását adjuk, hadd ismerjen meg közönségünk minél többet a nagy ír költő műveiből. Különösen felhívjuk a figyelmet az Ó lantja hazámnak c. vers ritmikájára. Mint Képes Géza az *Oh! blame not the bard* c. vers Petőfi-féle fordításával kapcsolatban kifejti,¹² ennek a versnek az anapestusai és a keresztímei — bár Petőfi 12-es hangsúlyos sorokban, félrímeikkel fordította — visszatérnek a Szeptember végén-ben, noha az eredeti vers előbb született, mint a fordítás. Ennek okát Képes abban látja, hogy az eredeti vers ritmusa tovább élt Petőfiben annak elolvasása után, hatott a Szeptember végén-re, de nem jutott kifejezésre a mű fordításában. Az Ó lantja hazámnak (*Dear harp of my country*) és az *Oh! blame not the bard* versmértéke egyeznek, következésképp a fordítás hibátlanul skandalhatható a Szeptember végén ütemére

CSATA UTÁN

A győztes útja éjbe vész.
 A vert had ott áll még a dombon:
 pár elszánt, holtfáradt vitéz.
 Villámlik. Minden összeomlott.
 Hogy bizott, hogy reménykedett
 a hazafi, a katona!
 Megmaradt élet, becsület,
 de minden odalett, oda!

¹⁰ *Poetical Works*, II. 192. l. Az ír melódiák szemelvényes magyar fordítása megjelent 1853-ban Szász Károlytól ezen a címen: Moore Tamás költeményeiből. Az ismert Vörösmarty-, Petőfi-, Arany- és Sárosi-fordítások ugyancsak az ír melódiákból valók. ♦

¹¹ V. ö. Moore egyéb műveivel kapcsolatban Louis Cazamian megállapítását: *A History of English Literature*, London, 1943. 1068. l.

¹² *Irodalomtörténet*, 1952. 3–4. szám, 321–322. l.

Szabadság, győzelmes csaták:
hol az álomkép? Tovaszéledt.
Várják a hajnal pirosát,
hogy lássanak meghalni végre.
Hisz van világ, ahol a lélek
szabad lehet, zsarnoka sincsen;
ha fénylő kapuja enyészet,
ugyan ki élne rabbilincsen?

Ó, LANTJA HAZÁMNAK...

Ó, lantja hazámnak, a néma homályban,
mint foglyot a lánca, csönd fogta szavad,
levertem a láncodat, lantja hazámnak,
s zengette kezem szabad húrjaidat!
Ha a vágy, az öröm nevetett be a dalba,
hogy élt, remegett az ideg, hogy örült;
ám annyiszor olvadt a dal kusza jajba,
hogy még az örömmel is elkeverült,
Ó, lantja hazámnak, a dal tovaszállott,
s új dalkoszorút a kezem sose köt!
Hírnév aranyozzon, míg ringat az álom,
s míg nem lel a húrod méltóbb örököst.
Tiéd a siker, ha a hős, a szerelmes,
a honfi hevülni érezte szívét;
én voltam a szél, mi a húr fölött elleng,
de a dallam vad bája, az mind a tiéd.

(Szabó Magda fordításai)

Bizonyos esetekben könnyebb a közönség kegyeit megnyerni, mint a kortárs költők és kritikusok elismerését kivívni. Moore-nak ez az utóbbi is majdnem teljesen sikerült.¹³ Coleridge, a nagy költő, Moore verseit úgy jellemezte, hogy azokon »a zene, mint az inda a karók mentén, körbekúszik, s koronát rak rájuk.« Shelley elismerését az mutatja legjobban, hogy Peter Bell the Third c. politikai szatíráját Moore-nak ajánlotta. Igaz, hogy a rokonszenv alapja nem annyira az ír melódiák volt, mint inkább a Fudge-családról szóló politikai szatíra.¹⁴ Byron tárt karokkal várta, mikor meglátogatta Velencében. Jeffrey, a kor legtekintélyesebb angol folyóiratának, az Edinburgh Review-nek szerkesztője — akivel ifjú éveiben párbajozott — ugyancsak barátjává fogadta. Az ő és Walter Scott társaságában volt Moore akkor, amikor egy ízben az előadás megkezdése után nesztelenül bevonultak az edinburghi színház

¹³ A nagy kritikusok közül Hazlitt fordult szembe vele. »Mr. Moore a költés művészetét a kozmetika művészetével tévesztette össze. A szépség egész tárházát vonultatja fel, mosoly az ajkon, pír az orcán, arany fűrtök, kék szárnyak, s azt hiszi, ez már jellemzés és történet. Ez a hevenyészett kontármunka esetleg sikert arathat a budoárok sikamlós, langyos levegőjében, de nem a Parnasszus stílusa, nem is útlelvi a halhatatlanság elé. Az ír melódiákat sem tudjuk kivonni bírálatunk érvénye alól. Ha ezek a nemzeti dallamok valóban Moore honfitársainak hevült érzéseit fejezik ki, úgy Írország ügye reménytelen. Nincsenek benne a szabadság felébresztésének, az emberiség vigaszának hangjai. Mr. Moore Erin vad hárfáját zenei burnót-szelencévé változtatja.« Közli Compton-Rickett: *History of English Literature*, London, 1931, 372. l. — A kritika helyességének megítélését fenti szemelvények olvasóira bízuk.

¹⁴ Shelley, *The Poems*. Humphrey Milford, Oxford University Press, 1919, 342. l.

egyik páholyába. A közönség azonban mégis észrevette a nevezetes vendégeket, az előadás félbeszakadt, s tömeg ünneplő rivalgással köszöntötte hőseit, Thomas Moore-t és Walter Scott-ot, a zenekar pedig skót és ír dalokat játszott. Ez az ünneplés még fokozottabb mértékben ismétlődött meg, ha Moore a dublini színházat látogatta meg. »Mutasd meg azt az ír képedet!« — üvöltötte a karzat közönsége, ha pedig az ír vidékre rándult ki Moore, lovasbandérium, zászlók, diadalkapuk fogadták.

A tüzet, amit az Ír melódiák első darabjainak megjelenése támasztott, Moore további munkái csak még szították. Az ír dallamok mintájára nemzeti dallamokat (National Airs) írt, közülük egy vers (So warmly we met) magyar zenére készült.¹⁵ Az egyházi dalok (Sacred Songs) c. gyűjteményében a legváltozatosabb szerzők, köztük Händel, Mozart, Haydn, Beethoven zenéjére írt szöveget.

1813-ban először jelentkezett Moore, mint a politikai szatíra mestere, A kétpennys postacsomag (Twopenny Post Bag) c. verssorozatával, mely levélformában a rendkívül népszerűtlen, reakciós régenst, a későbbi IV. Györgyöt támadta, aki megtérbolyodott apja helyett kormányzott. A könnyed, eleven, mulatságos versek egy év alatt 14 kiadást értek meg. A burleszk rímek tréfiá mögött a főúri élet tartalmatlansága, a vallási türelmetlenség, a királyi önkény orcapírító igazságtalanságai ellen emelt vád húzódik meg.

Moore politikai költészetének következő gyöngyszeme a Fudge-család Párizsban (The Fudge Family in Paris) c. verses levélsorozát. A levelek egyrészt a Fudge-család feje magához Castlereagh-hoz, az angol külügyminiszterhez intézi, aki — mint tudjuk — a Szent Szövetség egyik főtámasza és a hagyományossá vált angol külpolitikának, az európai egyensúly-politikának egyik kiemelkedő híve volt. Fudge úr egyébként afféle angol zsoldban álló spicli, aki most írországi működésének jutalmát költi el Párizsban. S miféle család ez s miféle Párizs! Fudge úr ostoba leánya, Biddy, aki hencegve újságolja otthonmaradt barátjának, hogy neki az áruhás porosz király udvarol, mígnem udvarlójáról kiderül, hogy — boltossegéd! Biddy és szórakozások után szaladgáló bátyja, Bob, azoknak az angol kispolgároknak a típusai, akik a Bourbon-restauráció után előzönlöttek Párizst, hogy belevegyüljenek az »előkelő élet-be.« Özönvíz előtti alakok merülnek itt fel — írta Moore későbbben,¹⁶ párizsi tartózkodására emlékezve s azokra az emigránsokra célozva, akik most visszatértek, hogy a francia forradalom minden vívmányát megsemmisítsék.

A Fudge-család Párizsban 1818-ban jelent meg. Közel 20 évvel később, 1835-ben megint találkozunk Fudge-ékkel, ezúttal Angliában (The Fudges in England). Biddy most egy fürdőhelyen tartózkodik s mint kenetteljes vénkisasszony fejt ki áldásos, vallási ellentéteket felszító tevékenységét, miközben életre-halálra szeretne férjhezmenni. Bátyja, a köszvénytől kínozott Bob is feltűnik a versben: ostoba, megrögzött, reakciós vidéki földesúrrá formáltak az évek. Végül is Biddyt és csinos unokahúgát, Fannyt is megszökteti egy-egy vállalkozó szellemű ír.

A Fudge-család Párizsban c. művét Moore a helyszínen szerzett tapasztalatai alapján írta. Angliát szokatlan körülmények közt s nyomós okok miatt volt kénytelen elhagyni. Az évekkel azelőtt Bermudában hagyott helyettes gondtalan ügykezelésével 6000 fontos adósságot csinált, s ez természetesen mind — más megállapodás híján — Moore-t terhelte. Arra még kilátása sem volt, hogy ezt az összeget elő tudja teremteni, s így — hogy az adósok börtönét elkerülje — a kontinensre távozott. Útjának első állomása Párizs volt, ezt követte Milánó, Velence, Róma.

Az anyagi összeomlás annál váratlanabban érte Moore-t, mert azt kevéssel megelőzően jelent meg legnagyobb közönségsikerű aratott műve, a Lalla Rookh. Az elbeszélő költemény címét keleti királyleány hősnőjétől kapta, aki hosszú útra indul szerelmeséhez, hogy egybekeljen vele. A szerelmes áruhában kíséri a leányt, s az út unalmát változatos történetekkel

¹⁵ L. *Poetical Works*, II. 261. l.

¹⁶ *Poetical Works*, IV. 3—4. l.

úzi el, ezeket rövid prózai szöveg köti össze. A négy színes keleti történet közül bennünket csak kettő érdekel közelebből: az egyikben (A paradicsom és a péri — Paradise and the Peri) legértékesebb ajándékként egy, a hazája szabadságáért elesett hősnék utolsó csepp véréért hozzák az égbe, a másikban (A tűzimádók — The Fire-Worshippers) Perzsia ősi, tűzimádó lakosságának meghódításáról beszél a költő. Perzsia régi — és mai — neve: Irán, és Írország ősi kelta neve: Erin, lehetőséget ad arra, hogy a honfibu közelebből hassa át azokat, akiket hazájuk leigázása is közelebből érint. Moore a verset több év munkájával, aprólékosan kiterjedő és alapos tanulmányok után írta meg. A kortárs költők (Southey, Byron) hatása félreismerhetetlen, de ez mitsem vont le a Lalla Rookh sikeréből. 1836 körül a mű már 20 kiadást ért meg, perzsa fordítását az angol utasoknak Ispahan-ban is a kezébe nyomták.¹⁷ A mi szülésünk számára ezek a versek kissé elavultak, fellengősek, de akkor a polgári romantikus szemlélet a Keletben még mindig meseországot látott, s e szemlélet igényeinek kielégítésére Moore műve tökéletesen alkalmas volt. Megjelenésekor, a napoleoni háborúk befejeztével, Anglia gazdasági helyzete a mélypontra zuhant, de a Lalla Rookh a kiadóknak még így is előnyös üzlet volt, hiszen Thomas Moore írta.¹⁸

Ilyen anyagi és erkölcsi előzmények után következett be a váratlan bermudai katasztrófa, amely azonban új korszakot nyitott meg Moore életében. Nem írt ugyan különösen jelentős műveket Itáliában, ellenben Velencében megismerkedett Byronnal, a kor uralkodó költői génuszával. Az ismeretségből barátság lett s e barátság zálogaként Byron Moore-ra hagyta emlékiratait, kézíratait,¹⁹ melyeknek legnagyobb részét Moore — sajnos — elégette. Az elégetett kéziratokért kevéssé kárpótolt Moore 1830-ban megjelent Byron-életrajza (Letters and journals of Lord Byron), annál is inkább, mert könyvében igyekezett az angol költő botrányos életmódja miatt méltatlankodó álszent angol közönséget úgy lecsillapítani, hogy Byront megszelídítette, velencei kalandjainak emlékét megszépítette. »Gyakran odahagyta éjtszaka a házában tartózkodókat« — írja Byronról — »s az éjt magányosan, egy gondolában töltötte.« Kettőjük viszonyára jellemző az az anekdóta, amiben egy velencei napfelkelte emléke tér vissza. A napfelkeltét Byron és Moore együtt nézték. »Az ördögbe, Tom!« — kiáltott fel Byron — »csak most ne légy lírai!«²⁰

Olaszországi tartózkodása során Moore Byronnal együtt a legnagyobb figyelemmel kísérte az olasz szabadságmozgalmat. Hirtelen fellobbanással Byron azt is elhatározta, hogy Moore-t azzal menti meg adósságainak nyomasztó terhétől, hogy vele együtt haladózellelemű lapot indít Londonban. A terv fellobbant, majd hamuvá lett, megvalósítására egy másik, ugyancsak Itáliában tartózkodó nagy angol költő, Shelley vállalkozott.²¹ Shelley szerkesztőnek az angol reakció börtönéből szabadult Leigh Hunt-ot kérte fel, aki népes családjával meg is érkezett Itáliába, Pisába. Ügyes-bajos dolgainak elintézésére Shelley kis vitorlásán Livornoba hajózott, zsebében Hunt ajándékával, Keats utolsó verseskötetével. Napokkal később, amikor a szerencsétlenül járt Shelley holttestét partravetette a tenger, erről a kötetről ismerték fel.

Olaszországi útjának befejeztével végül is Párizsban telepedett meg Moore, ahol különféle irodalmi munkák elvégzésével próbált adósságainak terhén könnyíteni. Munkái között szere-

¹⁷ *Poetical Works*, III. 166—167. I. Magyar fordítása megjelent 1884-ben, Lőrinczi Lehr Vilmos tollából.

¹⁸ A kiadók levelét Moore idézi: »Egyetértünk önnel abban, hogy az idők nagyon alkalmatlanok a költészet és az ezresek összehozására; azonban meggyőződésünk, hogy az ön költészete a jelen percben többet jelent, mint bármelyik más élő költőé.« L. *Poetical Works*, III. 161. I.

¹⁹ Erről Byron Shelleynek Ravennában számolt be; v. ö. Dowden: *The Life of P. B. Shelley*, London, 1896, 510. I.

²⁰ Közli Compton-Rickett: *A History of English Literature*, London, 1931, 331. I.

²¹ A lapalapítás részleteiről I. Helen Rossetti Angeli: *Shelley and his friends in Italy*, Methuen, London, 297. I.

pel nagy ír költőtársának, Sheridan-nek összes színműveit magábfoglaló kiadása 1820-ban amit 1825-ben Sheridan életrajza követett. Párizsi otthonában Moore-t számos hírneves kortársa kereste fel (Humboldt, Washington Irving), elmélyült egyiptológiai tanulmányokat folytatott, de közben egy pillanatig sem tévesztette szem elől a politikai élet alakulását, nem szűnt meg támadni az álszent Szent Szövetséget (Fables for the Holy Alliance), a cári rendszert, ír hazája angol elnyomóit. Végül is 1822-ben méltányos kiegyezéssel elintéződött adósságának ügye s Moore közel ötévi távollét után visszatérhetett Angliába. Egy évvel később, 1823-ban, egyiptológiai tanulmányainak eredményeit beleszóve írásába, kiadta az Angyalok szerelme (Loves of the Angels) c. elbeszélő költeményét, egyben utolsó nagyobb epikai művét. A mű megint hatalmas feltűnést keltett, számos nyelvre lefordították, »mindenütt« beszélték róla. A költő három bukott angyal vonzalmát mondja el benne halandó nők iránt. Ez a tárgy akkor rendkívül merész volt. Napjainkban sem a siker, de a zavar és felzúdulás sem érthető, amit az Angyalok szerelme keltett, hiszen az angyalok vizsgálatával France Pártütő angyalai óta az újabb irodalom alig foglalkozik. Szerencsére Moore maga is érezte, hogy az angyalok szerelmén kívül más problémák is várják a megoldást, a költők állásfoglalását, és 1824-ben megírta a Rock kapitány emlékeit (Memoirs of Captain Rock). Ebben a versében megint az ír közállapotokat állítja pellengérré. Utolsó nagy műve prózai alkotás volt, Az epikureus (The Epicurean) c. regény, ebben Aciphron görög epikureus filozófus szerelmét és megtérését beszéli el.

A satirikus véna nem halt ki Moore-ban egészen késő öregkoráig. Már említettük a Fudgecsalád Angliában c. 1835-ben megjelent művét, ez előtt és ezt követően a gúnyversek hatalmas számával tette neveltségessé az udvart, a szenteskedést, a politika visszásságait, a »főrangú köröket«, a tudományos és irodalmi életet, mindent és mindenkit, ahol és akiben a szabadságnak, a haladásnak az ellenségét vélte felfedezni. Egyéniségének — származásánál, társadalmi kapcsolatainál fogva — megvoltak a korlátai, nem volt az, akit mi »harcos költő«-nek nevezünk, de tiszta ember volt, aki magasrendű eszményekben hitt, és nagytehetségű költő, aki hitének magávalragadó versekben tudott kifejezést adni. 1852-ben halt meg, élete utolsó éveit beárnyékolta elmeállapotának hanyatlása. Ha halálának százéves fordulóján nem emlékeztünk meg róla, most Vörösmarty, Petőfi és Arany szelleme kötelez rá, hogy ezt megtegyük.